

POLGÁRI JOG ÉS CIVILJOGI JOGALKOTÁS A GLOBALIZÁCIÓ KORÁBAN ÉS A JOGRENDSZEREK VERSENYÉBEN

SERÁK István

jogász (PhD, Salzburgi Egyetem)

1. Bevezető gondolatok

A jog terén, illetve a jog eszközeivel folytatott, a továbbiakban egységesen a jogversenyként jelölt versenyszerű helyzetre vonatkozó tudományos diskurzusban döntően inkább a közgazdaságtan és nem a jog szemlélete és fogalomkészlete dominál. A jogversennyel kapcsolatos kutatások így azonban a közgazdászoknak a jogrendszer működésére és a jogalkotás lehetséges vezérmotívumaira vonatkozó, alapvetően egyfajta rendszeren kívüli válaszaként értékelendők. Ez a megközelítés pedig egy olyan paradigmátikus alapállást eredményez, amely a kérdéskör jogi oldalról történő megközelítését mindenképp nehezíti. Kézenfekvőnek tűnhet ugyanis elsősorban olyan jogterületekre asszociálni, amelyeknél az aktuális gazdaság- és egyéb szakpolitika-íllag vezérelt, gyakran változó egyedi jogalkotói döntések integráns elemét jelentik a jogág rendszerének, így különösen a pénzügyi jog és azon belül is kiemelten az adójog, illetve a társasági- és cégjog területeire. A jogverseny kapcsán a felmerülő, nem egyszer nehezen is megválaszolható elméleti és gyakorlati kérdéseket ugyanakkor általánosabb jelleggel, más jogágaknál is mindenképp ajánlott megvizsgálni. A jelen tanulmányban ezért – néhány kapcsolódó közgazdasági kérdéskör releváns aspektusainak áttekintése mellett – a nemzetállami jogalkotás egyik legrégebbi és legalapvetőbb, a jogalanyok személyi és vagyoni jogi viszonyait a legáltalánosabb körben rendező, a 20. század végi kommercializálódás ellenére általános jelleggel ilyen kontextusban nem különösebben elemzett területét, a polgári jogot és annak helyét, szerepét, valamint lehetőségeit kívánjuk röviden megvizsgálni.

* A szerző köszönetet mond Bársony Eszternek, Koós Gábornak és Szalai Ákosnak, valamint a kézirat anonim lektorának a tanulmány elkészítéséhez nyújtott segítségükért. A tanulmányban leírtak a szerző álláspontját tükrözik, a végleges kéziratban maradt esetleges tévedésekért vagy hibákért a felelősség ezért kizárólag őt terheli.

2. Globalizáció és nemzetállami jogalkotás

A jogverseny jelenségének elemzéséhez azért szükséges a globalizáció néhány kérdésével is foglalkozni, mert a jogverseny alapvetően a globalizáció sajátos, manapság első-sorban – vagy inkább az egyéb szempontokat és megközelítéseket egyoldalúan kiszorító módon – gazdasági értelemben felfogott jelenségének kontextusába van ágyazva.

Míg a jogalkotás hagyományos kereteit a 21. században is alapvetően egy statikus, a 17. századi abszolutizmusban gyökerező szuverenitás-felfogásra épülő nemzetállamiság adja,¹ a globalizáció a mindinkább nemzetközivé váló gazdaság miatt pont eme – az egyenrangú szereplők kapcsolatait rendező nemzetközi keretek és a korlátlan belső hatalomgyakorlás szigorú elválasztásán alapuló – államfelfogás meghaladására irányuló eszmétörténeti kísérletet jelent.² A globalizáció e természetjogi eredetű, az állam és a jog egymás kölcsönös legitimálásán nyugvó állam- és jogképet, amelyben a nemzetközi jogi korlátok miatt teljességgel kizárt az állami felségjogok gyakorlása más állam területén, jelentős kihívás elé állítja, elsősorban legitimáció szempontjából. Különösen a jogalkotás terén szembeűnő, hogy a nemzetállami szuverenitás e fontos összetevőjét egyre tágabb körben gyakorolják mind nagyobb számú és a hagyományos állami keretek köré egyre sűrűbb hálót képező egyéb intézményesedett vagy most intézményesülő entitások, kiemelten a különféle államközi-nemzetközi szervezetek, az emberi jogokra vonatkozó egyezmények, illetve az állami keretek által kevésbé korlátozott magánjogi formációk szabályrendszerei.³ A globalizáció által biztosított szabadság elvileg a területileg nagyobb és gazdaságilag erősebb nemzetállamok mozgásterét tágítaná kedvezően, azonban paradox módon pont a jogszabályi környezet alakításával tudnak a kevésbé fejlett államok jelentős előnyre szert tenni,⁴ az egyes területeken korlátozottabb vagy elvesztett hatalmat más területeken nyert előnyök kompenzálni tudják, és egy államok – vagy akár egy államon belül az államalkotó tényezők – közötti együttműködés eredményesebb lehet, mint amire az egyes szereplők önállóan képesek lennének.⁵

Jóllehet a globalizáció korában minden lefordítható a gazdaság nyelvére, de ez még nem eredményezi azt, hogy minden alá is lenne rendelve neki, és a nemzetállamok cselekedeteit kizárólag – a Csaba László által elsődlegesnek tekintett⁶ – versenyképes-

¹ Dietmar BAETGE: *Globalisierung des Wettbewerbsrechts*. Tübingen, Mohr Siebeck, 2009. 39–40.

² Ralf MICHAELS: Welche Globalisierung für das Recht? Welches Recht für die Globalisierung? *Rebels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht*, 2005/3. 529.

³ Saskia SASSEN: *Losing control? Sovereignty in an Age of Globalization*. New York, Columbia University Press, 1996. 30–31.

⁴ Csaba László hívja fel a figyelmet arra, hogy a nemzetgazdaság kis mérete a legkevésbé sem ítélt kudarcra, mivel nem kényszerít se monokultúrára, se más országok gazdaságpolitikájának önállóan másolására, se kizárólag a piaci rések betöltésére irányuló törekvések erőltetésére, hanem szükségképp rákényszerít az innovációra, a szakosításra. Ld. CSABA László: A kis országok világgazdasági alkalmazkodása. *Közgazdasági Szemle*, 2000/9. 669.

⁵ Ezért jelentheti pl. az Európai Unió erejét és fejlődésének forrását éppen a közös szabályok és a nemzeti előírások közötti verseny eredőjeként létrejövő feszültség. CSABA i. m. 676.

⁶ CSABA uo.

ségi szempontok határoznák meg. A nemzetállami keretekben működő jogalkotó nem profitorientált vállalkozások menedzsmentje, a jogalkotó döntését nem egyoldalúan csak gazdasági szempontok vezérlik, a szabályozás kialakításában külső szempontok – kiemelten erkölcsi, közrendi, illetve politikai megfontolások – is szerepet játszanak.⁷ A jognak a globalizációtól függetlenül eddig is lényeges funkciója volt a gazdasági viszonyok és a piac működésének szabályozása, és változatlanul az is, azonban ez csak egy szelvénye a jogalanyok, illetve nagyobb léptékben az egész a társadalom jogilag releváns aspektusainak, amiknek jó részét ráadásul bizonyos erkölcsi-eszmei alapon megközelítve szabályozza.⁸

A globalizációnak jogi szempontból az egyik legjelentősebb, és így a szakirodalom érdeklődésére is leginkább számot tartó következménye a nemzetállami szuverenitás eddigi, egységes monolit entitásként szemlélt modelljének erodálódása. Valójában csak e korábbi – a nemzetközi életben a formális jogi egyenjogúságra koncentráló – államfelfogás hanyatlik, a területhez és népességhez kötött államiság pusztán korábban élvezett központi, kiemelt szerepét veszti el, de a nemzetállam, mint olyan, bizonyos körben továbbra is megkerülhetetlen marad. A szuverenitás egyes összetevőinek változásai ugyanis nem érintették annak két legalapvetőbb jogi vetületét: egyrészt a legszélesebb és legteljesebb jogalkotási hatalmat, másrészt az erőszak-monopóliumot. Egy adott területen élő népességre és az ott működő szervezetekre vonatkozóan az elsődleges szabályozási fórumot továbbra is a nemzetállami alkotmányos keretek által meghatározott jogalkotók jelentik – függetlenül attól, hogy a jogállamiság követelményei szerint demokratikusan választott, jogilag szabályozottan ellenőrizhető és felelősségre vonható jogalkotó vezetéssel rendelkeznek-e. A globalizáció szuverenitásgyengítő hatása ellenére tehát a tételes jogi szabályozás alkalmazása elsődlegesen mindenképp területhez kötött marad, 'globális jog' ebben a formában továbbra sem létezik, a jog globalizálódása mindössze a jogi jelenségek egy igen sajátos és korlátozott terjedelmű csoportjára vonatkozik.⁹ Emellett pedig, ha a felek a jogviszonyukra valamilyen nem állami jogot kötöttek is ki, avagy az abból eredő jogvitában való döntést egy az állami igazságszolgáltatási szervezetrendszeren kívüli fórum hatáskörébe utalták is, a döntés végrehajtása szükségképpen valamilyen állami szerv közreműködésével történik.¹⁰

A globalizáció jelensége a nemzetállamok elvileg korlátlan jogalkotói hatalmát csak formailag hagyta érintetlenül, ha azonban a jogalkotás tartalmi oldalát nézzük, látható, hogy azt két aspektusból is jelentős kihívás elé állította. Az első, és a globalizációval leginkább összefüggő kihívás abból ered, hogy a modern kereskedelmi viszonyok között a termelők és szolgáltatók szükségképpen a világpiac részesei, így a polgári jog

⁷ Az állam a jogi normákkal proaktív módon reagál a társadalmi-gazdasági szükséghelyzetekre. Erre külföldi példaként említhető Ausztria lakásbérleti szabályozása az első világháborút követően, amikor is a népesség lakhatási viszonyainak és az igényeknek a háború- és területvesztés miatti hirtelen és drasztikusan megváltozására 1922-ben szövetségi törvényben (Mietengesetz) szabályozta többek között a bérleti díjak vagy a felmondás kérdéseit.

⁸ MICHAELS i. m. 536–537.

⁹ Sassen a jog – alapvetően és vitathatóan csak a gazdasági társaságok szabályozására vonatkoztatott – globalizálódását a gazdasági jog amerikanizálódásával azonosítja. SASSEN i. m. 18–20.

¹⁰ MICHAELS i. m. 531–532 és 537.

által szabályozott kapcsolatok egyre nagyobb része vált már eddig is nemzetközivé, vagy a jövőben válik azzá. A kereskedelmi kapcsolatokban döntően nem hogy szignifikáns, de konkrétan semmilyen eltérés nincs belföldi és nemzetközi ügyletek között, így eleve e kategorizálás, az ügyletek belföldire és nemzetközire osztása is már csak mesterséges és erőltetett lehet.¹¹

Ilyen helyzetben viszont eleve kérdésesnek tekinthető, hogy a nemzetállami jogalkotó mennyiben tudja megfelelően rendezni ezeket a viszonyokat, még ha a szabályozás kialakításánál – lehetőségeihez mérten – figyelembe is veszi az ügyletek nemzetközi jellegét. Másik oldalról azonban még olyan, a gazdasági életben legáltalánosabb és legalapvetőbb tekinthető ügyletek nemzetközi szabályozása is, mint az adásvételé, rendkívül nehéz és kompromisszumokkal terhelt. Ezt talán leginkább a Bécsi Vételi Egyezmény gyakorlati tapasztalatai mutatják, mivel számos részlet – különösen a kapcsolódó tulajdonjogi kérdések – rendezését az államok mindenképp fenntartják maguknak. Könnyen megjósolható ezek alapján, hogy belátható ideig még a gazdasági szempontból legfontosabb területek is kevésbé lesznek nemzetközi szinten egységesítve, egyébként a gazdasági háttér meglététől függetlenül, ami a nemzetközivé válásnak kevésbé kitett területekre még inkább igaz.¹²

A jogalkotás számára a második kihívást a gazdasági fejlődés gyors jogi adaptálódási igénye jelenti. Az időmúlással szükségképpen bekövetkező társadalmi-gazdasági változások megfelelő követése a hosszabb távra szóló, stabil szabályozás megteremtésének érdekében a természetes és jogi személyekre vonatkozóan egy jogterület egész szabályrendszerét összefoglaló, tudományos igénnyel, koherens dogmatikával íródott törvényekben jelentős feladat a mindenkori jogalkotó számára.¹³ Az ilyen jogalkotói paradigma alapján szerkesztett törvénykönyv szabályozási elvei és szerkezete szükségképpen a keletkezése körülményeit tükrözi. A jelenleg is hatályban levő, az európai jogfejlődés lényeges mérföldköveit jelentő polgári kódexek – pl. az 1804-es francia Code Civil, az 1811-es osztrák ABGB, és az 1896-os német BGB – egyértelműen egy már elmúlt, a mainál egyszerűbb társadalom- és gazdaságmodell hagyományos formáit őrzik,¹⁴ az idővel változó gazdasági környezetben egy alkalmazkodásra nehezen képes struktúra pedig a fejlődés gátja lehet.

¹¹ ARTHUR ROSETT: Unification, harmonization, restatement. *The American Journal of Comparative Law*, 1992/3. 687.

¹² KISFALUDI András: Hollandia új polgári törvénykönyvének néhány tanulsága a magyar kodifikáció számára. In: BARZÓ Tímea (szerk.): *Polgári jogi kodifikáció és jogharmonizáció*. Miskolc, Novotni, 1999. 143–144. és 146–147.

¹³ Miként Peschka is megfogalmazta, „[a] társadalmi-gazdasági folyamatok telítve vannak a változást és alakulást előidéző belső ellentmondásokkal. A jog azonban ezeket nem tükrözheti adekvát módon, mert akkor [...] ezek a belső ellentmondások szétfeszítenék a jogrendszer belső következetességét és logikáját, [ezért a] jog arra kényszerül, hogy az ellentmondások elemeit elkülönített intézményekben (tulajdonjog és szerződési jog, vállalatvezetési és szakszervezeti jogok stb.) egymás mellett, csak a perifériákon érintkezve egy jobbára harmonikus rendszer kereteiben fejezze ki.” PESCHKA Vilmos: Eörsi Gyula a jogfilozófus. In: SÁRKÓZY Tamás – VÉKÁS Lajos (szerk.): *Eörsi Gyula emlékkönyv*. Budapest, HVG-Orac, 2002. 88.

¹⁴ Ennek érzékeléséhez elegendő pusztán az említett kódexek valamint az 1959-es és a 2013-as magyar Ptk. szerkezetét, az egyes jogterületek és jogintézményeik szabályainak számarányát és így súlyukat

Az említett – módosításokkal ugyan, de a mai napig hatályban levő – törvénykönyvek példáján látható, hogy pusztán az időmúlás miatt nem válik egy jogszabálysöveg alkalmazhatatlanná, mivel nem fizikailag előregedő materiáról, hanem gondolati tartalomról beszélünk, így annak módosításait is inkább tökéletesítésnek vagy csiszolásnak lehet felfogni.¹⁵ Egy jogszabály későbbi módosításai egyedül az egyszer már rögzített elvi alapok komolyabb felülvizsgálatát, rendszerszintű újraszabályozását nem teszik lehetővé, ugyanakkor önmagában egy teljes újraszabályozásban testet öltő reform sem fog feltétlenül még az aktuális igényekhez teljesen igazodó szabályozást eredményezni, ez pedig különösen igaz lesz akkor, ha a jogalkotó a saját mozgásterét is korlátozza anakronisztikus minták és marginális kodifikációs szempontok érvényre juttatása miatt.¹⁶

A globalizáció révén olykor az életviszonyoknak a szabályozás kialakításának idejéhez képest történő megváltozásából, illetve új élethelyzetek megjelenéséből eredő, a korábnál gyorsabban, erőteljesebben jelentkező igények megfelelő követésére számos lehetősége van a jogalkotó számára. A könnyebben és gyorsabban elavuló szabályok a jogalkotótól progresszív és olykor kifejezetten proaktív magatartást, lényegében kodifikációs ‘innovációt’ igényelnek, mivel a már alapértelmezetten nemzetközivé váló gazdasági környezetben a nemzetállami jogalkotónak már erre figyelemmel, ‘versenyképes’ tartalommal kell az anyagi jogi jogviszonyokat szabályoznia. A jogalkotó által választható legkönnyebb megoldást más jogrendszerből történő konkrét intézményátvétel jelenti,¹⁷ a máshol bevált jogintézmény, ha az átvétele a már meglévő gyakorlati tapasztalatok tükrében történik, fokozni tudja a versenyt, különösen, ha jogválasztás vagy fórumválasztás esetén alternatívát teremt, azonban minimumstandardok vagy az alkalmazandó jogi megoldások kötelező előírásával mind a versenyt, mind a nemzeti jogalkotó mozgásterét is korlátozhatja. Erre példa az 1989 után az Európa egykori szocialista országaiban végbement gazdasági átalakulás, amelynek mértéke és üteme nem tette lehetővé az új struktúrák szerves kialakulását, hanem egyes területeken szűk-ségképpen kész modellek importját igényelte, azzal együtt, hogy jelentős különbségek

---

összehasonlíthatni. A jogalkotás lassú reagálását jelzik a gazdaság- és jogtörténeti változások ellenére hatályukban indokolatlanul sokáig fenntartott archaikus jogi konstrukciók, erre példaként említhető az ABGB 357. §-a, amely 2006-ban történt hatályon kívül helyezéséig fő- és használati tulajdon között különböztetve gyakorlatilag feudális jogi struktúrákat szabályozott törvényi szinten.

¹⁵ JAKAB András: Az alkotmányozás előkérdései. *Iustum Aequum Salutare*, VI. évf., 2010/4. 11–12.

¹⁶ Példaként említhető a 2014. január 1-jén hatályba lépett új cseh polgári törvénykönyv. A cseh jogalkotó kiemelt kodifikációs szempontnak tekintette, hogy korlátozza a szerkezeti egységekben megjeleníthető normatartalmat, hogy ne duzzadjon a szöveg áttekinthetetlen méretűvé, a paragrafusok száma azonban összességében a többszörösére duzzadt. Emellett a szövegezés során történelmi okokból egy archaikus, a köznyelvben már nem élő fogalmakon alapuló, inkább jogtörténeti értékkel bíró tervezetből indult ki, amely jelentősen nehezíti a szövegértést és az alkalmazást, még a szakmabeliek számára is. Vö. Ernst GIESE – Eva KRELL: Tschechien: Neues Zivilgesetzbuch tritt in Kraft. *Internationaler Rechtsverkehr. Mitteilungsblatt der Arbeitsgemeinschaft für Internationalen Rechtsverkehr im Deutschen Anwalt Verein*, 1/2013. 70–71.

¹⁷ Ennek lehetséges formáira – jogátvitel, jogkölcsonzés, jogátültetés, jogi segítségnyújtás – és azok elméleti értékelésre vonatkozóan ld. VARGA Csaba: *Jogfilozófia az ezredfordulón*. Budapest, Szent István Társulat, 2004. 69–97.

voltak az egyes országok között, mivel a rendszerváltást megelőzően eltérő mértékben már teret nyertek a piacgazdasági intézmények csírái.¹⁸

Megjegyzendő ugyanakkor, hogy az intézményátvétel pusztán egy a lehetséges alkalmazható jogalkotói stratégiák közül, azonban a globalizáció korában egyáltalán nem biztos, hogy a legjobb. Az intézményátvétel ugyanis, még ha adott esetben valós társadalmi vagy gazdasági igény is motiválja, az organikus fejlődéssel szemben sok esetben meggyökeresedni képtelen, így ténylegesen halott struktúrák kialakulásához vezethet, egy mechanikus intézményátvétellel, vagy jogtörténeti előképek megoldásainak egészben történő másolásával – voltaképp 19. századi módszerekkel – a gyakorlati igények hosszú távú optimális kielégítését és megfelelő időtállóságot nem lehet biztosítani, de akár rendszeridegen elemként korábban működő intézményeknél is zavart okozhat.

A gyors és szakmailag is megfelelő, innovatív jogalkotói reakciót valamennyire pótolni tudja a változásokat leggyorsabban és legközvetlenebbül tapasztaló jogalkalmazók jogfejlesztő magatartása. Ebből a szempontból a kontinentális jogrendszerű államok történelmi okok miatt relatív hátrányban vannak a common law jogrendszerűekkel szemben, ugyanis előbbiekben a nagyrészt a társadalmi elitből kikerült jogalkalmazók szorosan kötődtek a központi államhatalomhoz, jórészt annak döntéseit végrehajtva. A common law rendszerű országokban azonban a kereskedelmi élet szolgálatába állított céh-szerűen működő jogi műhelyek tagjai nem humanista elvektől vezetve az össztársadalmi igazságosság megvalósításán fáradoztak, hanem a gazdaság gyorsan változó igényeit kiszolgáló új megoldások kialakítására koncentrálnak.¹⁹

3. Jogverseny és jogalkotás egyes gazdasági és jogi kérdéseiről

A jogverseny kérdéséhez a jelen tanulmányban elsősorban nem közgazdasági szempontból közelítünk, ezért nem kívánunk bekapcsolódni az elméleti vitákba, így a legoptimálisabb piac-meghatározásra és a közgazdasági elméletek jogi értékelésére vonatkozó törekvést is mellőzzük. A piacra ugyanis többértelmű és számtalan aspektust felölelő volta miatt nem létezik a szakirodalomban általánosan elfogadott meghatározás,²⁰ a többféle piac-definíció miatt pedig nem áll rendelkezésre olyan objektívnek vagy legalábbis irányadónak tekinthető megközelítés, amivel megfeleltethető lenne a jogrendszer, ez pedig az elemzés módszertanilag mindenképp nehezíti.

Az egyik meghatározás szerint versenypiacról akkor beszélhetünk, ha (i) a piacon a mind vevői, mind eladói oldalon a sok szereplő miatt senkinél nincs piaci hatalom, (ii) a szereplők tevékenységének nincs közvetlen hatása az árra, vagyis árelfogadóak, (iii) a szereplők tökéletesen ismerik a lehetőségeiket, (iv) az előállított termékek ho-

¹⁸ KISFALUDI i. m. 147–149.; ROSETT i. m. 685. és 687.; 688–689. és 691.

¹⁹ Martin SHAPIRO: *The Globalization of Law. Global Legal Studies Journal*, 1. évf., 1993/1. 39. és 42–44.

²⁰ Kapás hívja fel a figyelmet arra, hogy a társadalomtudományokban a definíciókat mindig az határozza meg, amire aztán a fogalmat használni akarjuk, ezzel együtt mindenképp szükség van bizonyos 'minimundefiníciókra'. Vö. KAPÁS Judit: *A piac mint intézmény – szélesebb perspektívában. Közgazdasági Szemle*, 2003/12. 1076–1077.

mogének, és (v) az erőforrások költségmentesen szállíthatóak.²¹ Ez a definíció azonban csak egy már létrejött, elméletileg tökéletes piac bizonyos hozzávetőleges jellemzőit írja le, de azt nem tudjuk ennek segítségével vizsgálni, hogy maga a piac hogyan jött létre. A verseny léte, megállapíthatósága tehát nem függ attól, hogy az bármilyen szempontból tökéletes-e, a verseny – miként korábban is jeleztük – a gazdaság nyelveként pusztán annyit jelent, hogy a szereplőknek a körülmények változásaira adott válaszaik racionálisak, kiszámíthatóak. Ilyen megközelítésből az állami/kormányzati szektor szinte összes vetületét le lehet versenyként írni – állami szinten a pártok a kormányzati többségért, a szervezetek a költségvetési előirányzatokért, egyéni szinten a politikusok a pozíciókért versengenek²² –, ezért alapfeltevésként a jogversenyt nem csak a közgazdasági elméletek absztrakt modelljeiben, hanem a gyakorlatban is létezőnek, a jogalkotást piaci szempontból is szemlélhetőnek fogadjuk el.

Ha a jogverseny kérdéséhez jogi szempontból kívánunk közelíteni, a piac és a verseny értékelésére álláspontunk szerint általánosságban és szintetizáló módon leginkább alkalmas, legrelevánsabb jogi megközelítés, ha a versenyjog piac-meghatározásából indulunk ki. Versenyjogi szempontból egy piac – Motta szerint egyébként is csak a piaci erő megállapításának céljából jelentőséggel bír²³ – definiálásának legfontosabb kritériuma annak releváns volta, ami tárgyi oldalon elsősorban a termékek keresleti, másodlagosan pedig kínálati helyettesíthetősége, alanyi oldalon pedig az eladó – a piacra lépés különféle akadályaitól függő – piaci részesedése alapján állapítható meg.

A releváns piac elsősorban adott földrajzi területre vonatkozik, innen megközelítve a jog a jogalkotói szempontból nézve egy nem természetes monopólium, ezért jellegénél fogva szűkös jószág, egy adott földrajzi egységhez igen korlátozott számú előállítója tartozhat, vagyis szükségképp versenyezni fognak érte.²⁴ A keresleti és kínálati helyettesíthetőség fogalma alatt Berke a termék azon tulajdonságait érti, amelyek alkalmassá teszik a vásárlói igények kielégítésre, valamint más termékcsoporttól való elhatárolásra. Ilyen megközelítésben a keresleti helyettesíthetőség a vevő reális választási lehetőségét, a kínálati helyettesíthetőség az új versenytárs megjelenésének reális lehetőségét jelenti.²⁵ Ezzel szemben Motta határozottan tagadja, hogy az érintett piacot olyan termékek alkotnák, amelyek valamilyen jellemzőiben hasonlóak, hanem olyanok, amelyek valamilyen mértékben versenykorlátot jelentenek egymás számára, a fizikai tulajdonságok és a használati mód csak a helyettesítés elméleti lehetőségének megmutatására szolgál.²⁶ A tárgyi oldalon a termék kínálati helyettesíthetőségét nagyban befolyásolják a gyártó piacra lépési korlátai is, így kiemelten az előállítás anyagi feltételeinek (eszközeinek) megléte, az elsüllyedt költségek alacsony szintje, valamint

²¹ Paul HEYNE – Peter J. BOETTKE – David L. PRYCHITKO: *A közgazdasági gondolkodás alapjai*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 2004. 219.

²² HEYNE–BOETTKE–PRYCHITKO i. m. 322.

²³ Massimo MOTTA: *Versenypolitika. Elmélet és gyakorlat*. Budapest, Gazdasági Versenyhivatal Versenykultúra Központ, 2007. 106. és 114.

²⁴ HEYNE–BOETTKE–PRYCHITKO i. m. 323.

²⁵ BERKE Barna: A gazdasági verseny joga az Európai Közösségben. In: KIRÁLY Miklós (szerk.): *Az Európai Közösség kereskedelmi joga*. Budapest, CompLex, 2006.⁴ 213–214.

²⁶ MOTTA i. m. 105.

az egyéb akadályok leküzdhetősége, azok gyorsasága és költségvonzatai.²⁷ Az alanyi oldalon a verseny szempontjából önmagában az eladó piaci részesedése nem tekintendő ügödöntő faktornak, az ugyanis egyrészt a releváns piac meghatározásán alapul, másrészt itt is igen komoly hangsúlyt kapnak a piacra lépési akadályok közül a piaci magatartások feltételeinek normatív szabályai, a jogszabállyal létrehozott monopóliumok, a nagyságrendi hatékonyság versenyképességet nehezítő jelensége, valamint az átállási költségek léte és azok nagysága.²⁸ A valóságban ráadásul minden árunak és tevékenységnek vannak helyettesítői, alternatívái, vagyis közgazdasági szempontból nézve a piaci hatalomnak csak a mértéke kérdéses az adott termék vagy szolgáltatás jellemzői alapján.²⁹

A versenyjogi piac-meghatározást alapul véve, adódik a kérdés, hogy a jog terén hogyan alkalmazható-e a releváns piac, vagy épp a keresleti és kínálati helyettesíthetőség klasszikus fogalmai, mi a jogszabályoknak az az 'értéke', ami alapján a 'vevő' dönt, illetve milyen 'ellenszolgáltatást' kap a jogalkotó? A jogi normák lényegük szerint nem egyedi körülményekre és helyzetekre szólnak, hanem általában érvényes tartalmakat szabályoznak, emiatt nehéz úgy tekinteni őket, mint egyenrangú felek egyikének vagyoni viszonyok között értelmezhető szolgáltatását. Egy gazdasági szereplő számára önmagában egy jogszabályszöveg megléte nem bír értékkel, mivel egy konkrét döntést, jogalkotói akaratot megtestesítő szöveg bármikor könnyedén módosítható, semmivé tehető. A jog értékét ezért egy jogszabályszövegben megtestesülő, tágabb körben az állami szervek konzekvens gyakorlatát és a működési irányelveiket is magában foglaló konkrét ígéret adja, mellyel a jogalkotó kifejezi, hogy döntési szabadságát valamilyen konkrét módon gyakorolja, ezzel védendő jogos elvárást (*legitimate expectation*³⁰) keletkeztetve.

A jogszabályok 'piacának' egyik lényeges jellemzője a 'felek' közötti aszimmetria, amelyben a jogszabály, mint 'áru' tartalmának meghatározására, utólagos módosítására a szuverenitásból eredően kizárólagosan és egyoldalúan a jogalkotó jogosult. Ugyanakkor versenyszempontból nem csak a paternalista alapállású autonóm jogalkotói döntések formális kereteiként kell őket felfogni, sokkal inkább a piaci szereplők gazdasági tevékenységének olyan – előre tervezhető, beárazható, ezzel együtt akár nem is feltétlenül a legmeghatározóbb – elemeként, amelyek a jogalkotónak legmegfelelőbb jövőbeli magatartást célzó parancsa helyett egyfajta kötelmi jogi értelemben vett ajánlatként jelennek meg, címzettjeik ezért nem egyszerűen csak a követésükre kötelezettek, hanem azok tartalmának kialakítását is érdemben befolyásolhatják. Ugyanakkor az aszimmetriából következően a másik félnek bármekkora formális vagy informális befolyása (egyvetérségi lehetősége) is volt a jogalkotási eljárás során a normatartalom kialakítására, várakozása nem teljesülése esetén érdemben eszköztelen a jogalkotóval szemben az úgymond 'teljesítés' kikényszerítésére. Ez azzal együtt is igaz, hogy az

²⁷ MOTTA i. m. 108.

²⁸ BERKE i. m. 217–218.

²⁹ HEYNE–BOETTKE–PRYCHITKO i. m. 219.

³⁰ Farrah AHMED – Adam PERRY: The coherence of the doctrine of legitimate expectations. *Cambridge Law Journal*, 73. évf., 2014/1. 61.

aszimmetria a piaci szereplők egymás közötti viszonyában is gyakori, és az ő megállapodásaikban is helyet kaphatnak jogilag kikényszeríthetetlen elemek, továbbá az adott jogrendszer fizikai elhagyásának lehetőségét is lehetővé tevő globalizáció korában kérdéses, hogy a jogalkotó biztosan erőfölényben van-e.

A kormányzat a vele történő együttműködést elsősorban a jogalanyok lehetőségeinek bővítésével kívánja ösztönözni, ezért megfelelő – a lehetőségei miatt azonban nem csak pozitív – ösztönzőkkel átszőtt ajánlatot tesz az erőforrás tulajdonosának,³¹ közgazdasági értelemben vett ösztönző eszközökkel tehát csak a jogalkotó rendelkezik, akit a másik oldalon levő gazdasági szereplők nem képesek megfelelően ösztönözni.³² A jogalkotó számára lényegében két szabályozási módszer nyílik arra, hogy a magatartások többségét valamilyen általa kívánt irányba befolyásolja: a jogszabály valamilyen meghatározott feltételt tartalmaz egy tényállásra (*rule*) vagy pedig csak a meghatározott magatartás tanúsítása iránti jogi elvárás általános kritériumait (*standard*) határozza meg.³³ Azt azonban a jogalkotó döntheti el, hogy egy jogilag rendezendő élethelyzetre e két nyilvánvalóan eltérő ‘termék’ közül melyiket ‘nyújtja’ – amihez hozzá kell tenni, hogy általános kritériumok meghatározása esetén annak tartalmát szintén elsősorban az állami jogalkalmazás értelmezi, ami bizonytalanná teszi a magatartás tervezését.³⁴ Az adott állam jogát választók, az adott állam területén befektetők oldalán a jogszabályi környezetre figyelemmel tanúsított magatartás kockázati elemeinek minimalizálása iránti érdek miatt információs igény keletkezik a jogalkotói oldal megbízhatóságára, kiszámíthatóságára vonatkozóan. Beruházó vállalkozások számára ugyanis biztosíték kell arra, hogy a beruházás eredményét learathatják, amennyiben viszont azt érzékelik, hogy a kormányzat nem megbízható, visszavonhatja ígéreteit és a jogi szabályozást is változtatja, akkor nem fordítanak fejlesztésre.³⁵

A jogalkotást az egyes szereplők információs igénye felől megközelítve elemezte a magyar közgazdaságtani szakirodalomban 2014-ben Major Iván és Gömöri András. Major Iván a kormányzat (mint megbízó, *principal*) és a gazdasági szereplők (mint ügynök, *agent*) viszonyát kétszereplős, kétlépéses, aszimmetrikus információs modellel írta le, amely szerint a kormány nem ismeri a szereplők típusát, vagy nem tudja megfigyelni azok erőfeszítését, csupán a típusra, illetve az erőfeszítésre vonatkozó valószínűségekről van tudomása, vagyis valószínűsíthetően a gazdasági szereplők teljesítményét rossz irányba torzító ösztönzést fog alkalmazni. A másik oldalon a gazdasági szereplők sem rendelkeznek tökéletes információval a kormány megbízhatóságáról, csupán annyit tudnak, hogy a kormány π valószínűséggel lehet szavahihető – vagyis azt teszi, amit bejelentett, és amit a gazdasági szereplők ezek után várnak tőle –, illetve $1-\pi$ valószínűséggel nem szavahihető. A kétoldalú bizonytalanság melletti kontrasze-

³¹ HEYNE–BOETTKE–PRYCHITKO i. m. 323–324.

³² MAJOR Iván: Ha elfogy a bizalom... Kialakítható-e optimális mechanizmus kétoldalú aszimmetrikus információ esetén? *Közgazdasági Szemle*, 2014/2. 152.

³³ BARBARA LUPPI – FRANCESCO PARISI: Rules versus standards. In: FRANCESCO PARISI (szerk.): *Production of Legal Rules*. Cheltenham–Northampton, Edward Elgar, 2012. 2 43.

³⁴ LUPPI–PARISI i. m. 47.

³⁵ MOTTA i. m. 68.

lekció és morális kockázat együttes jelenléte pedig azt eredményezi, hogy a hatékony, illetve a nagyobb erőfeszítést kifejtő gazdasági szereplők teljesítménye alatta marad a társadalmilag optimális szintnek, míg a nem hatékony, illetve az alacsony erőfeszítést kifejtő szereplőké meghaladja az optimumot.³⁶

Gömöri András ellenben arra mutat rá, hogy a Major által vázolt modellben az információs szerkezet legfőbb elemét jelentő bizonytalanság mindkét oldal döntéshozói helyzetét jellemzi, és ugyanarra a tárgyra vonatkozik, mégpedig a kormányzat, mint megbízó típusára. Az információs szerkezet másik eleme abból következik, hogy a gazdasági szereplő, mint ügynök ismeri saját típusát, a megbízó azonban nem. A megbízó ezért az információs aszimmetria melletti döntést hoz, míg az ügynök a bizonytalanság mellett dönt, azaz az információs aszimmetria nem kétoldalú.³⁷

4. Jogverseny a polgári jog egyes területein

A jogverseny általános elméleti kérdéseinek áttekintése után azok gyakorlati jogi értékeléséhez optimális választásnak tekinthető a polgári jog és a civiljogi jogalkotás vizsgálata, mert gazdaságot szabályozó valamennyi jogterület alapvetően a polgári jog által lefektetett vagyoni jogi intézményekre épít, és kialakulásánál, történeti fejlődésénél, valamint rendszertani felépítéséből eredő szerkezeti jellemzőinél fogva a nemzetállami jogrendszerek olyan sajátos gyűjtőpontjában helyezkedik el, amely lehetővé teszi az említésre került többféle szempont vizsgálatát. A globalizáció korában viszont a polgári törvénykönyvek szabályai már nem csak a nemzetállam területén élő állampolgárok és az ott székhellyel vagy telephellyel rendelkező jogi személyekre és egyéb szervezetek magánjogi érdekeit³⁸ szabályozzák és védik, hanem az adott állam jogát szerződéseikben kikötő valamennyi jogalany jogviszonyaiban is szükségképpen teljes terjedelmükben alkalmazandóak.

Az alapvető személyes státuszhelyzetekre és viszonyokra vonatkozó szabályokat tartalmazó személyek joga és a családjog a jogrendszer azon területeihez tartoznak, amelyeket a nemzetállami jogalkotó elsődlegesen erkölcsi, közrendi, világnézeti szempontokat érvényesítve szabályoz, jóllehet szabályozási mozgásterét az eszmei-ideológiai szempontok mellett a nemzetközi egyezményekben lefektetett tartalmi standardok is jelentős mértékben behatárolják. Mivel e jogterületeken a versenyteremtés a jogalkotóktól valószínűsíthetően a saját preferenciáikkal, a jogrendszer egyes alapelveiben megjelenő értékválasztásukkal ellentétes lépéseket követelne, az eszmei-erkölcsi tételeknek megfelelő szabályozás kialakításával a verseny lehetőségét nem gazdasági célok érdekében kizárják vagy korlátozzák, de az is elképzelhető, hogy nem ismerik fel az adott területen kialakítható verseny lehetőségét, és nem is számolnak ilyen lehetsé-

³⁶ MAJOR i. m. 163.

³⁷ GÖMÖRI András: Bízalom és modellezés. Rövid megjegyzések Major Iván cikkéhez. *Közgazdasági Szemle*, 2014/6. 746–748.

³⁸ A jogosultság mint olyan Szladits szerint nem cselekvési szabadságot, hanem az objektív érdekvédetség helyzetét jelenti. SZLADITS Károly: Magánjogi helyzetek. In: SZLADITS Károly (szerk.): *A magyar magánjog I. Általános rész – Személyi jog*. Budapest, Grill, 1942. 5.

ges következménnyel. Annak megfelelő áttekintése és értékelése azonban, hogy ez a merevebb jogalkotó magatartás jelentősebb, társadalmilag is érzékenyebb kérdésekben – ilyen különösen az abortusz³⁹ és a homoszexuálisok házassága – hogyan vezethet sajátos, olykor akár abszurd helyzetekhez is, mindenképp meghaladja jelen tanulmány kereteit, ezért azt csak egy konkrét példával kívánjuk röviden illusztrálni.

A magyar jog nem ismeri el az azonos neműek házasságát, azonban a bejegyzett élettársi kapcsolatról, az ezzel összefüggő, valamint az élettársi viszony igazolásának megkönnyítéséhez szükséges egyes törvények módosításáról szóló 2009. évi XXIX. törvény (a továbbiakban: BÉK törvény) 3. § (1) bekezdésének a) pontja alapján a házasságra vonatkozó szabályokat megfelelően alkalmazni kell a bejegyzett élettársi kapcsolatra. Egy magyar állampolgárnak az azonos neműek házasságát lehetővé tevő Hollandiában egy azonos nemű holland állampolgárral vagy Spanyolországban egy azonos nemű spanyol állampolgárral kötött házassága a nemzetközi magánjogról szóló 1979. évi 13. törvényerejű rendelet 37. §-ának (2) bekezdése alapján érvényes házasságnak tekinthető, még ha az közrendbe ütközés miatt Magyarországon ekként nem is fogadható el. Azonban a BÉK törvény rendelkezése miatt az előbbi példában említett házasságkötést követően a magyar állampolgár esetleges halála után azonos nemű 'házastársa' a magyarországi hagyatékon özvegyi jogot kaphat. Hatásában tehát elérhető egy közrendileg védett jogintézmény pozitív joghatásainak biztosítása egy abból *expressis verbis* egyébként kizárt személyi körnek, ráadásul ez nem is tekinthető jogkijátszásnak. E példán is érzékelhető, hogy a házasságra vonatkozó jogok versenye erősebb lesz, ha a máshol kötött házasság jogai importálhatóak, amennyiben viszont e jogokat korlátozzák vagy érvényesítésüket nehezítik – pl. az öröklési jogi jogkövetkezmények alkalmazásához nem elég pusztán az adott ország joga szerint megkötni a házasságot, hanem mélyebb kapcsolat kell az adott állammal –, az a jogválasztás költségeit növelheti.

A polgári jogen belül a vagyoni viszonyokat szabályozó két legfőbb terület, a dologi és a kötelmi jog már kézzelfoghatóbb módon terepe lehet a jogversenynek. A gazdasági szereplők szempontjából nyilvánvalóan kiemelt szempontot jelentenek a beruházáshoz nélkülözhetetlen eszközök tulajdoni kérdéseinek szabályozása, a tulajdonjogi védelem erősítése pedig a beruházások ösztönzésének egyik lehetséges eszköze lehet. A dologi jogban az állam a lényegesebb tulajdonjogi kérdések szabályozását jellemzően kizárólag magának tartja fenn – a jelentős érték mellett már csak a közhitelű ingatlan-nyilvántartás fenntartásához fűződő érdek miatt is –, és a fórum, valamint az alkalmazandó jog kérdésében is elsődleges rendező elvnek a *lex rei sitae* elvét tekinti.

Kétségtelenül a versenyteremtés lehetőségét hordozza magában viszont az alsóbb szintű közigazgatási egységek számára – pl. a szomszédjog, mint a tulajdonhasználat

³⁹ Az Európai Unión belül kiemelhető az ún. abortuszturizmus több évtizede erkölcsi és jogi viták forrását jelentő jelensége. Mivel pl. Írország tiltja az abortuszt, Nagy-Britannia viszont megengedi, a jogszabályi környezet miatt az írországi kereslet Nagy-Britanniában generált kínálatot. Kérdéses, hogy hasonló turizmus kiépülését eredményezi-e majd az, hogy 2015-től Írország elismeri a homoszexuálisok házasságát, Nagy-Britannia viszont nem. Vö. https://www.pravo.unizg.hr/_download/repository/Paper_for_the_Dubrovnik_conference_by_Nelleke_Koffeman__16_April_2010_doc.pdf

határait kijelölő kiegyenlítő szabályok halmaza terén⁴⁰ – biztosított jogalkotási eltérés lehetősége. A pl. a magyar szabályozásban, a szomszédjogok és a tulajdonjog korláta-
inak különös szabályairól szóló 2013. évi CLXXIV. törvény 1. §-ának (2) bekezdésé-
ben megjelenő, gyakorlatilag korlátozás és harmonizációs kényszer nélküli széles körű
szabályozási szabadság kiváló lehetőséget nyújtana a versenyre, azonban a jogterület
egyes jellemzői, kiemelten dologi jogok zártkörűségének a kontinentális jogrendszerű
államokban érvényesülő elve gyakorlatilag kizárja azt, hogy a jogalkotó új dologi jogi
kategóriák létrehozásával próbálja a befektetéseket növelni. Nyugodtan kijelenthető,
hogy a romanista intézményi alapon álló kódexek esetleges újraszabályozása során sem
várható e jogterületen az aktuális gazdasági helyzet indokolta legkisebb mértékű intéz-
ményi változásokon túlmenően különösebb innovatív jogalkotói magatartás.⁴¹

Ez azonban azt eredményezi, hogy a dologi jogban idővel jelentős eltérések ala-
kulhatnak ki a szabályozott intézmények körében, ami jelentős tranzakciós költség
lehet egy beruházás számára, mivel a beruházók egyrészt sem szerződéssel, sem a
jogalkotóval történő megegyezés alapján nem tudnak az ügyletre leginkább megfe-
lelő *sui generis* dologi jogi konstrukciót létrehozni. Ezért nagy jelentősége lenne egy
általános jelleggel alkalmazható olyan megfeleltetési eljárásnak, amelyet az öröklési
ügyekre irányadó joghatóságról, az alkalmazandó jogról, az öröklési ügyekben hozott
határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az öröklési ügyekben kiállított
közokiratok elfogadásáról és végrehajtásáról, valamint az európai öröklési bizonyít-
vány bevezetéséről szóló, 2012. július 4-i 650/2012/EU európai parlamenti és tanácsi
rendelet 31. cikke is meghatároz. Ennek értelmében ugyanis, ha egy személy az örök-
lésre alkalmazandó jog alapján őt megillető, azonban az adott tagállam joga által nem
ismert dologi jogra hivatkozik, a kérdéses jogot az említett állam jogában létező, hozzá
legközelebb álló dologi joghoz kell hozzáigazítani, figyelembe véve az adott dologi jog
által megvalósítani kívánt célokat és érdekeket, valamint a hozzá fűződő joghatást.

A dologi joggal szemben a kötelmi jog, azon belül is kiemelten a szerződések joga
már egyre összetettebb, nemzetközileg is szabályozott területté vált, amelyben az álla-
mi jogalkotás súlya egyre kisebb lesz. Egyrészt a terület hagyományos elméleti alapja-
iból következik, hogy a szerződések terén kiemelt szerepe van a privátautonómiának.

⁴⁰ A privátautonómia, és a felek egyéni szempontjainak, valamint az állami jogalkotó által figyelembe nem
vehető helyi érdekek biztosítása érdekében a törvényi szintű szabályoktól való eltérés, illetve kiegészítő
szabályok alkotásának lehetősége különösen szövetségi országokban, a tagállamok számára jelentős.
Példaként említhető a svájci szabályozás, ahol a ZGB-ben szereplő, egyébként ezzel a ténylegesen igen
széles körű felhatalmazással a kantonok előszeretettel, még a kérdést kellő mélységben tárgyaló szövetségi
szabályok esetében is élnek. Ld. Paul PLOTET: Dienstbarkeiten und Grundlasten. In: Arthur MEIER-
HAYOZ (szerk.): *Schweizerisches Privatrecht Sachenrecht*. Basel, Helbing & Lichtenhahn, 1977. 584.;
Peter LIVER: Das Eigentum. In: MEIER-HAYOZ i. m. 201.

⁴¹ Az új Ptk. kodifikációja során a Kodifikációs Szerkesztőbizottság általában kerüendőnek tekintette
a dologi jogban az amúgy is csak „alapvető gazdasági és társadalmi változások vagy tartós, megalapozott és széles körben jelentkező igényekkel” alátámasztható, nehezen megjósolható eredményekkel
járó, mélyreható változásokat. Ezért, bár nem merült fel ilyen irányú gyakorlati vagy akár csak elméleti
igény, nem is volt várható a magyar jogban sem dologi jogi innováció, sem archaikus intézmények, pl. az
1959-es Ptk. által végleg és teljesen törölt a felüléptményi jog bármilyen aktualizált formában történő
feltámasztása. Vö. „IV. KÖNYV V: Dologi jog” *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2006/4. 4.

A szerződés természeténél fogva jogot keletkeztető rendszer, mivel a szerződő felek a szerződés anyagi jogi rendelkezésein keresztül bizonyos meghatározott szabályokat hoznak létre jövőbeli kapcsolatuk rendezésére,⁴² ami magán-jogalkotásként nemzetközi szinten is, a jogvitákat eldöntő nemzetközi szuverén vagy bírói fórum hiányában is létezhet és működhet.⁴³ Másrészt kötelmi jogban privátautónia mellett – de azt a legkevésbé sem kizárva⁴⁴ – a nemzetközi harmonizációnak is mind jelentősebb szerep jut, közös szabályok alkotása azonban, mivel az egységes joganyag mindig nemzetállami jogalkotó számára, átültetés céljából készül, igen jelentősen korlátozza a versenyt, de akár ki is zárhatja.⁴⁵ Harmadrészt a gazdasági fejlődés következtében a kötelmi jog egyre több területe – így pl. a fogyasztóvédelem vagy a biztosítási jog – önállósodott szakjoggá fejlődött, amelyek jórészt korábbi struktúrára építenek, de egyre bonyolultabbá váló dogmatikával rendelkeznek, ezért az egységes magánjogi törvénykönyvek helyett külön ágazati törvényekben kerülnek szabályozásra. Az e területeken is tipikusnak tekinthető jogharmonizáció ugyan lehetővé teszi a lokális és aktuális problémákra való megfelelő jogalkotói reakciókat, ám az állam ‘versenyzési kompetenciáját’ gyakorlatilag arra szűkíti le, hogy a jogharmonizáció során a szabályozási határokon belül meddig terjeszkedik.

Figyelemre méltó ugyanakkor, hogy a harmonizáció eddig nem érintette a kötelmi jog nagyon sok hagyományos intézményét. Kérdéses, hogy pl. a helyiségbérleti szerződések szabályai miért nem kerültek a tranzakciós költségek csökkentése, a piaci igények változásához igazodó tevékenység-áthelyezés megkönnyítése érdekében egységesen megállapításra. A magunk részéről – főleg terjedelmi okokból – nem kívánunk részletes intézményi elemzésbe bocsátkozni, ezért csak röviden kívánunk utalni arra, hogy a szabályozásnak olyan lényeges elemeket kellene érintenie – különösen a bérleti díj megállapítását vagy a bérbeadó által igényelt biztosítékok letéti természetű kezelését –, amelyek túlzottan magas szinten történő egységes szabályozása indokolatlanul merevvé tenné a rendszert, valamint túlzottan korlátozná mind a szerződéskötő felek autonómiáját és az esetleges alacsonyabb szintű jogalkotók beavatkozási potenciálját.

⁴² „Der übereinstimmende Parteiwille ist die oberste Norm des Vertrages.” Franz BYDLINSKI: *Privatautonomie und objektive Grundlagen des verpflichtenden Rechtsgeschäftes*. Wien, Springer Verlag, 1967. 39.

⁴³ SHAPIRO i. m. 38.

⁴⁴ A szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról szóló 593/2008/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet (11) és (13) preambulumbekzdése a szerződéses kötelezettségekre irányadó kollíziós szabályok rendszerének egyik alapjaként határozta meg a feleknek az alkalmazandó jog megválasztására vonatkozó szabadságát, ideértve azt is, ha nem állami joganyagra vagy nemzetközi egyezményre hivatkoznak. A 9. cikk azt is leszögezi, hogy semmi nem korlátozhatja az eljáró bíróság országának joga szerint olyan, imperatívusnak nevezett rendelkezések alkalmazását, amelyek betartását valamely ország politikai, társadalmi vagy gazdasági rendjének megőrzése szempontjából döntő fontosságúnak ítéli, és megköveteli a hatálya alá eső valamennyi tényállásra történő alkalmazását. Az imperatív rendelkezések fogalmát azonban a (37) preambulumbekzdése alapján megszorítóan kell értelmezni, és nem azokat a rendelkezéseket tartarják, amelyekről megállapodás útján nem lehet eltérni.

⁴⁵ ROSETT i. m. 690.

5. Záró gondolatok

A jelen tanulmányban a jogverseny kérdéséhez általános elméleti és elsősorban a jogi szempontból legrelevánsabb szereplők, a jogalkotók oldaláról igyekeztünk közelíteni, tekintve, hogy bármely jogterületen a verseny megjelenése alapvetően a jogalkotók, vagyis a versenyben résztvevők akaratától függ. A globalizáció és a gazdaság átalakulása, miként azt a tanulmányban is jeleztük, nem változtatott azon, hogy a jogszabályok címzettjei nem tudják érdemben befolyásolni a jogalkotó diszkrecionális döntési hatalmát, a szabályok átírásának elvileg korlátok nélküli lehetősége az állami jogalkotás lényeges jellemzőjének tekinthető kockázati elemként nem feltétlenül ágazati jogi részletszabályokat emel döntő tényezővé. A magunk részéről szkeptikusak is vagyunk a verseny megjelenése kapcsán, még ha a jogalkotói döntés és annak gazdasági-társadalmi következményei közötti azonnali és közvetlen, érdemi összefüggés jogi módszerekkel történő kimutatásának nehézségei miatt nem is állítanánk, hogy a jogalkotók bizonyos jogterületeken – különösen hagyományos civiljogi jogintézményeknél – egyáltalán nem akarnak versenyezni.